

Naturens helsebringende verdi – og sorgen over vindindustriens ødeleggelser

Det folkeopprøret vi nå ser mot naturødeleggende vindindustri kan nok i stor grad skyldes frykt for å miste en type verdier som strekker seg lenger enn bare det man kan se med det blotte øyet.

Av: Sigmund Hågvar, professor emeritus, natur- og miljøvern

Landbasert vindindustri skaper store og irreversible inngrep i norsk natur. Mange typer verdier går tapt, og mest omtalt er tap av naturtyper og ulike arters leveområder. Møllevingene dreper også fugl, flaggermus og insekter. Ødeleggelse av myr og våtmark gir CO₂-utslipp og skader områdenes evne til fortsatt å lagre karbon. Støy fra turbinene plager folk.

Alt dette lar seg dokumentere og måle.

Naturens mentale verdi – et underkommunisert tema

Samtidig finnes det skadevirkninger som er langt vanskelig å måle, men som likevel er et svært vesentlig moment: Folks sorg og fortvilelse over å miste de naturkvaliteter som setter farge på deres liv.

Denne sorgen er underkommunisert, går lett under radaren, føles vanskelig å formidle, og passer ikke inn i standard høringsskjemaer. Vi snakker om dype verdier som går på naturopplevelse, rekreasjon, landskapsopplevelse, tilhørighet og identitet – og i bredere forstand livskvalitet og folkehelse.

Friluftsliv skaper livskvalitet

Fysisk aktivitet er den faktor som har størst effekt på vår totale helsetilstand. Kombinert med naturopplevelser blir den positive effekten enda bedre. Dette er hovedkonklusjonen i rapporten «[Naturopplevelse, friluftsliv og vår psykiske helse](#)», utgitt av Nordisk Ministerråd i 2009. Rapporten er basert på oppdatert kunnskap fra Norge, Sverige og Danmark, supplert med utenlandske studier.

Utgangspunktet er en beskrivelse av helsetilstanden i de nordiske landene. Befolkningen preges i dag av to livsstilssykdommer: økende fedme og utbredt depresjon. Fedmen skyldes hovedsakelig fysisk inaktivitet, mens depresjonen antar man skyldes vår vestlige kultur, som preges av materialisme og et evig jag etter økt fortjeneste. Det gir grobunn for en misnøyekultur som lett slår over i depresjon.

På samme måte som fedme drar andre sykdommer med seg, fører psykiske lidelser til betydelig høyere risiko for hjerte/karsykdommer, og sumvirkningen av økt fedme og depresjon er nedsatt livskvalitet i befolkningen. Regelmessig fysisk aktivitet har klart positiv effekt på å redusere både overvekt og psykiske lidelser. Men fysisk aktivitet gir størst helseeffekt når den foregår i naturen.

Mens vårt travle samfunn ofte trigger stress og «fare-/flukt-reaksjoner», møter naturen oss med skjønnhet, ro og gode opplevelser. Naturen er kravløs og stimulerer legende prosesser og hvile. Den er dessuten døgnåpen og gratis. Friluftsliv og naturopplevelser hjelper oss å bygge både fysisk og psykisk helse. Det er en uslåelig kombinasjon. Vi får ny kraft og påfyll av livsglede. En god betegnelse er «naturbetinget livskvalitet».

For den enkelte kommune er langsiktig bevaring av naturområder og landskap en god investering i innbyggernes trivsel og velvære. Vi kan kalle det «grønn velferd».

Natursorg, fortvilelse og sinne

Verdien av nær-naturen blir man ofte ikke bevisst før den er truet – eller når vi mister den. En dyp natursorg i forbindelse med vindindustriutbygging har kommet til uttrykk i flere sammenhenger. Særlig meningsløst føles det dersom inngrepene oppleves som unødvendige, der andre metoder for å løse energibehovet – uten å forbruke natur – burde vært prøvd.

Slik sorg er slitsom å holde ved like. Den kan gå over i sinne, og resulterer noen steder i sivil ulydighet for å stoppe naturinngrepene. Vi har sett en utholdenhet og standhaftighet i protestaksjoner som viser hvor dypt fortvilelsen sitter mentalt.

Sterkest inntrykk gir kanskje enkeltmenneskers vitnesbyrd. En fortvilet innbygger i Nord-Odal sa det slik da vindkraftutbygging ble vedtatt: «Nå gikk lyset». Fra en annen kommune kan vi hente denne uttalelsen: «Jeg ville heller miste en arm enn å miste mitt kjære naturlandskap». Og det gjør inntrykk når voksne mennesker gråter.

Stedstap – mer enn bare det fysiske

Mange mennesker har spesielle steder som betyr mye for dem. Tapet kan kjennes tungt. Det kan være vakre landskaper, utsiktspunkter, en god leirplass ved et stille vann, en bortgjemt bekk med spennende fiske, eller steder som det knytter seg spesielle minner til. Hit kommer vi gjerne når anledning byr seg. Det ligger også en ekstra verdi i å vite at stedene finnes – som en oppmuntrende tanke i en travel hverdag.

Tapet er både fysisk og mentalt, og har stor relevans i debatten om naturinngrep ved anlegg av vindindustriområder. Psykologene bruker betegnelsen stedstap. Gode begreper hjelper oss å forstå og formidle verdier. Men mangel på dekkende begreper gjør det vanskelig å nå fram med argumenter, selv om de oppleves som viktige.

Stillhet og truede naturopplevelser

Vi vet en god del om hvilke kvaliteter vi søker i naturen. Galluper har vist at stillhet kommer høyt opp på listen. Vår tids travle mennesker søker sjelero i naturens fred. Ikke nødvendigvis den fullkomne stillhet, men naturens «krydrede» stillhet, kanskje med fuglekvitter og bekkesilder.

Langtrekkende støy fra vindturbiner er ødeleggende og betyr blant annet at verdien av mange fritidshytter er redusert eller tapt. Det norske folk er også blitt spurt om hva de anser som «truede naturopplevelser». Frykten for å miste tilgang til intakte, villmarkspregete naturområder kom høyt opp på listen.

Vindindustrien er her en klar trussel. Vi kan ikke lenger stole på at selv avsidet natur freder seg selv. Landbasert vindindustri sår en ubehagelig usikkerhet for det ellers turglade norske folket.

Inngrep som ødelegger selv et vernet område

Vindindustri endrer ikke bare landskapet lokalt, men inngrepene og de høye turbinene – med lys som blinker i natten – kan prege landskapsbildet i milevis omkrets. Selv om du befinner deg i et vernet område, kan de bevegelige møllevingene tiltrekke seg oppmerksomheten, og det rolige landskapet med ås bak ås kan være helt endret. Skulle man ha som mål å skade norske landskapsverdier, måtte nettopp bevegelige, over to hundre meter høye installasjoner plassert på de høyeste åsryggene være det mest effektive tiltaket. Vindindustrien representerer en respektløs ødeleggelse av landskapets kvaliteter over svære arealer.

En hyggelig utsikt betyr mye for oss. Gode utsiktspunkter, der vi kan nyte landskapets store formasjoner og se langt, er gjerne avmerket på kartene. I boligannonser over hus med god utsikt, er det i hvert fall bilde av utsikten, men ikke alltid av huset. I våre kunstgallerier er landskapsmaleriene høyt verdsatt. De klassiske landskapsmalerne på 1800-tallet bidro til å styrke norsk identitet og samhold før vi slet oss løs fra Sverige i 1905.

Hva er så mest verdt, landskapene på lerret, eller originalene ute i naturen? Alarmen går hvis du tar på maleriet «Brudeferden i Hardanger», men har vi tilsvarende respekt for originalen? Med Tysvær vindkraftverk er vi for eksempel i ferd med å fortære originallandskapet til noen av Hertervigs høyt verdsatte malerier. Norges nasjonalmaleri er et landskapsmaleri, nemlig «Vinternatt i Rondane» av Harald Sohlberg. I dette tilfellet er originalen heldigvis trygt bevart i Rondane nasjonalpark (men hvor mange vindmøller kommer vi til å se fra Rondane-toppene?).

Hvem passer på landskapet?

Begrepet naturmangfold dekker ikke bare arter og naturtyper, men også landskapstyper. Norge har nylig fått inndelt landet i ulike landskapstyper, som en del av vår mangfoldige naturarv. Men hvem eier landskapet, og hvem passer på det?

Bygdefolk føler i hvert fall et slags «eierskap» til landskapet de bor i. Landskapet er en del av bygdas identitet. Det ser vi for eksempel i de ulike bygdesangene, som gjerne tar utgangspunkt i landskapsverdiene. Her passer det å minne om den europeiske landskapskonvensjonen som Norge har undertegnet. Der fremgår det at bygdefolket bør ha stor innflytelse på hvordan landskapet skal forvaltes.

Dette eierskapet til nær-naturen, og bevisstheten om hva naturtilgang betyr for innbyggernes friluftsliv, trivsel og livskvalitet, bidrar nå til å samle kommune-Norge til et opprør mot naturødeleggende vindindustri.

Hvordan nå fram med disse viktige momentene?

Verdier som tilhørighet, landskapets intakthet, rike naturopplevelser, stillhet og rekreasjon er vanskelig å formidle. Begrepsapparatet strekker ikke til. Og hvor skal man krysse av for stedstap og dyp sorg?

Folkeopprøret landet over mot landbasert vindindustri mener vi dokumenterer to ting: For det første at dagens praksis går på folkehelsa løs. For det andre at demokratiet mangler mekanismer som kan målbære folkets fortvilelse – og da tidsnok før utbyggingen starter.

Norge trenger en uavhengig miljødomstol som kan ta på alvor naturens helsebringende verdi – og den dype sorgen over vindindustriens naturødeleggelser. Her kan Sverige være vårt forbilde.

***

Dette sier politikerne:

«Tiden er inne for et krafttak i folkehelsearbeidet med fokus på friluftsliv.» - Stortingets Energi- og miljøkomité i innstilling til statsbudsjettet 2009 og 2010.

«Fysisk aktivitet er den faktor som bidrar mest til folks helse. Her kan idretts- og friluftslivsorganisasjonene yte et kjempebidrag.» - Daværende kulturminister Trond Giske på lanseringen av kampanjen «Folk i bevegelse», desember 2008.

«Det er tid for å ta steget fra velferdsstaten til livskvalitetssamfunnet. Livskvalitet er mer enn velferd. Det er relasjoner. Det er natur og friluftsliv og det er helse.» - Tidligere helseminister Dagfinn Høybråten i aviskronikk.

Dette sier forskerne:

«Fysisk aktivitet forlenger livet med åtte år og utsetter kroniske sykdommer med 5-6 år – alt som skal til er en halvtime med aktivitet om dagen for voksne og en time for unge mennesker. - Rapport fra Helsedirektoratet: Vunne kvalitetsjusterte leveår ved fysisk aktivitet, 2010.

«Trening ute i friluft er sunnere, både fysisk og mentalt, enn å trene innendørs. Sansene påvirkes positivt.» - Forskersteam ved Peninsula College of Medicine and Dentistry.

«Skogen er den klare vinneren som arena for fysisk aktivitet. Noen minutter i skogen, og puls og blodtrykk går ned og tallet på stresshormoner i blodet minsker.» - Ingemar Norling & Eva-Lena Larsson, 2004.

«Det er søken etter det gode liv og økt livskvalitet som er hovedgrunnen til at mellom 80 og 90 prosent av befolkningen i Norden oppsøker natur, landskap og kulturmiljøer. Hovedmotivet er å oppleve naturen med tilhørende stillhet og fred, stress ned og kople av vekk fra støy og forurensning.» - Danske, svenske og norske undersøkelser.

«De er tre relevante faktorer som virker positivt på oss når vi utøver friluftsliv; den fysiske aktiviteten, miljøforandringen og naturopplevelsen.» - M.L. Sjong, Direktoratet for naturforvaltning.

«Tilgang på natur- og turmuligheter i nærmiljøet påvirker trivselen positivt.» - TNS Gallup, Natur- og Miljøbarometeret, 2010.

«Det er bekymringsfullt at det fortsatt innen folkehelse er størst fokus på behandling og i liten grad fokus på forebyggende helsearbeid.» - Annette Bischoff, Jens Marcussen og Tone Reiten i "Friluftsliv og helse – En kunnskapsoversikt", Høgskolen i Telemark, 2007.

«Livet kan aldri bli helt tomt om du har naturen.» - Dag O. Hessen i boka «Arven og gleden».

Dette sier friluftspersoner:

«Mennesket trives ute i skog og mark – friluftsliv er rekreasjon og oppladning.» - Eventyreren Lars Monsen.

«Helsemyndighetene har som et klart mål å utvikle mer aktivitets- og helsefremmende omgivelser. Vi har verdens største og beste helsestudio – naturen! Og den er gratis!» - Daværende styreleder i FRIFO, Øystein Dahle, i en kronikk i Nationen i 2009.

«Regjeringen bør i langt større grad benytte seg av de muligheter som friluftslivet gir i folkehelsearbeidet, blant annet ved å styrke friluftslivets andel av spillemidlene.» - Generalsekretær i FRIFO, Lasse Heimdal, i et notat til Stortingets familie- og kulturkomité i 2010.

«Friluftsliv - er et langsomt liv, der det ikke er om å gjøre å komme frem, men være underveis.» - Vegleder Nils Faarlund.

(Sitatene er hentet fra FRIFOs brosjyre «Friluftsliv – veien til livskvalitet og folkehelse»)

REFERANSER OG LINKER

Artsdatabanken 2019. Nytt kart over landskapstyper i Norge.

https://www.artsdatabanken.no/Pages/264299/Nytt_kart_over_landskapstyper_i

Friluftslivets fellesorganisasjon (FRIFO) 2011. Friluftsliv – veien til livskvalitet og folkehelse. Brosjyre, 24 s.

<https://norskfriluftsliv.no/frifo-brosjyre-om-folkehelse/>

Hågvar, S. & Støen, H. A. 1996. Grønn velferd. Vårt behov for naturkontakt. Kommuneforlaget, 133 s.

Hågvar, S. 2014. Hvem eier landskapet? Plan 3-4/2014.

Kaplan, R. & Kaplan, S. 1989. The experience of nature. A psychological perspective. Cambridge University Press, 340 s.

Leslie, E. & Hågvar, S. 2010. Den dype naturopplevelsen: Hva forteller den oss? *Biolog* 28 (1), 18-21.

Miljøverndepartementet 2009. Naturopplevelse, friluftsliv og vår psykiske helse.

Rapport fra det nordiske miljøprosjektet "Friluftsliv og psykisk helse". T-1474.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/naturopplevelse-friluftsliv-og-var-psyki/id578787/>

Naturvernforbundet 2012. Vindmøller truer fugl.

<https://naturvernforbundet.no/agder/debattinnlegg/vindmoller-truer-fugl-article27455-2000.html>

Norsk Friluftsliv 2019. Rødlista for truede naturopplevelser.

<https://norskfriluftsliv.no/rodlista-for-truede-naturopplevelser/>

NOU 2013:10. Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2013-10/id734440/>

Råd for øko-filosofi 2010. Arven og gleden – et festskrift til naturen. Tapir akademisk forlag 264 s.

Sabima 2016. Myr.

<https://www.sabima.no/trua-natur/myr/>

Uddenberg, N. 1995. Det stora sammanhanget. Moderna svenskars syn på människans plats i naturen. Bokförlaget Nya Doxa, 192 s.

Wilson, E. O. 1994. *Biophilia. The human bond with other species.* Harvard University Press, seventh printing, 159 s.